

Skrifter

udgivne af

Videnskabselskabet i Christiania

1895

II. Historisk-filosofisk Klasse

Med 4 Plancher

Udgivet for Hans A. Benneches Fond

Kristiania

I Kommission hos Jacob Dybwad

A. W. Brøgers Bogtrykkeri

1896

Om et Myntfund

fra

Helgeland i Hole

Af

Dr. L. B. Stenersen

Med 4 Plancher

Videnskabselskabets Skrifter. II. Historisk-filosofiske Klasse. 1895. No. 8

Udgivet for Hans A. Benneches Fond

Christiania

I Kommission hos Jacob Dybwad

A. W. Broggers Bogtrykkeri

1895

Om et Myntfund fra Helgeland i Hole.

Af

Dr. L. B. Stenersen.

Fremlagt i historisk-filosofiske Klasse den 4de Oktober 1893.

I Juni 1892 blev der paa Gaarden *Helgeland* i *Hole* Præstegjæld, Buskerud Amt, gjort et ret anseligt Fund af Middelaldersmynter. Det fremkom paa den til hin Gaard hørende Exercerplads, *Helgelandsmoen* kaldet, idet Ingeniørkorpsets Rekruter her foretog en Øvelse i Skandsegravning. Sammen med Mynterne fandtes en Del Smykkesager af Sølv.

Oberstløjtnant (dengang Kaptein) i Ingeniørvaabenet *J. M. Boyesen*, under hvis Kommando hin Øvelse foretoges, indsendte Sagerne til Universitetet, hvorefter Smykkerne erhvervedes af dettes Oldsagssamling, Mynterne af dets Myntkabinet.

Smykkesagerne bestaa af 3 hele Armbøiler, en hel Del mindre Brudstykker af saadanne og nogle Brudstykker af Armringe. De ere nærmere beskrevne af Professor *O. Rygh* i *Foreningen til norske Fortidsmindesmerkens Bevaring: Aarsberetning for 1892* S. 90 f. Om Findestedet beretter Professor Rygh sammesteds, at dette «er en flad, lavt liggende Tange, der springer ud i Elven. Her ligger øverst et tyndt Humuslag, derunder et 0,5 m. tykt Lag af fin Rødsand, hvorpaa følger grovt Elvegrus. Fundet laa ovenpaa det sidste; Omstændighederne tale efter Kaptein Boyesens lagttagelser stærkt for, at det har været gammel Elvebund, og at Stedet har været overskyttet af Elven, dengang disse Sølvsager kom did — maaske derved, at de tabtes i Vandet.»

Det var omtr. 200 Mynter, der dengang indkom til Universitetets Myntkabinet. Fundet har imidlertid oprindelig indeholdt et større Antal,

idet strax ved Fremkomsten en Del Mynter er udskilte og disponerede paa anden Maade saaledes, at de ikke ved hin Leilighed indsendtes til Universitetet. En enkelt af disse Mynter (Nr. 187 i Beskrivelsen nedenfor) er senere indkommen til Myntkabinettet og indordnet i Fundet. Endvidere ere 12 Mynter komne til Kjøbenhavn, hvor de eies af Numismatikeren cand. theol. *J. Oskar Andersen*. Ogsaa disse ere imidlertid optagne i nærværende Beskrivelse¹. Hr. Andersen har nemlig med største Beredvillighed stillet dem til Disposition i saa Henseende, ligesom han har sendt dem herop til nærmere Gjennemgaaelse og tilladt, at der toges Tegning af de mærkeligste Stykker². Hvorvidt ogsaa andre Mynter end disse 13 ere udskilte af Fundet, kan ikke med Sikkerhed siges.

Den efterfølgende Beskrivelse vil vise, at de fleste af disse Mynter ere fra 11te Aarhundrede, og at de yngste af dem tilhøre dette Aarhundredes sidste Halvdel. Godt Halvparten er norske; af de øvrige er en mindre Del danske og angelsaksiske, de fleste tyske. Hvad særlig de norske angaar, skal jeg foreløbig kun bemærke, at de paa faa Undtagelser nær tilhøre en af *Harald Haardraade* indført Type, som hidtil kun har været repræsenteret gennem faa Mynter. Idet altsaa Fundet allerede herved har stor Interesse, forøges denne Interesse end mere derved, at der saavel blandt de norske som blandt de udenlandske Mynter findes Stykker med Legender eller Præg, som dels ere sjældne, dels før aldeles ikke have været kjendte.

I Juni 1893 indkjøbte saa Universitetets Myntkabinet en Samling Mynter (omtr. 25 Stykker) af samme Art som Helgelands-Fundets. Disse Mynter vare ifølge Sælgerens Udsagn fundne kort i Forveien ved Arbeide i en Ager paa Gaarden *Stavenæsodden* i *Krødsherred*, Annex til Sigdal Præstegjæld, Buskerud Amt. Over Halvparten af dem er norske; de øvrige ere danske og tyske; derimod findes — maaske med Undtagelse af en enkelt Mynt (i Beskrivelsen nedenfor Nr. 32), der er for slidt til med Sikkerhed at kunne nærmere bestemmes — ingen angelsaksiske Mynter blandt dem. Efter Sælgerens Beretning vare ingen andre Oldsager fundne sammen med Mynterne.

Som nævnt, er denne Samling Mynter meget nær beslægtet med Helgelands-Fundet. Dette gjælder ikke blot med Hensyn til Mynternes Art, men ogsaa med Hensyn til deres Konservasjon. I det hele er dette Slægtskab saa paafaldende, at man, hvis der ikke havdes et Udsagn, der

¹ Det er Nrr. 19; 55; 63; 72; 1 Exemplar af 118; 123; 126; 163; 3 Exemplarer af 160; 210.

² Foruden at vise denne Forekommenhed har Hr. Andersen ogsaa velvillig bistaaet mig med Oplysninger om flere af Fundets danske Mynter.

gaar i anden Retning, skulde tro, at Mynterne fra Stavenæsodden vare en af Helgelands-Fundet udskilt Del.

Endelig indkom til Universitetets Myntkabinet i Februar 1894 et Myntfund fra Gaarden *Nordrum* i *Hedrum* Præstegjæld, Jarlsberg og Larvik Amt. Fundet fremkom paa et Jorde ved Gravning til en Vandledding.

Ved samme Leilighed fandtes en Del Brudstykker af Sølv-sager, der indkom til Universitetets Oldsagsamling¹. Den overveiende Mængde af disse Sager ere Stykker af flade Armbøiler og Armringe; desuden er der et Stykke af en af 4 tykke Traade snoet Kjæde eller Armring, Stykker af Naale (?) endende i Spiraler, af firkantede eller runde Barrer m. m. Paa flere Stykker sees tydelig, at de ere afhuggede med Forsæt. Sølv-er ganske ualmindelig slet.

Mynterne (lidt over 30 Stykker) ere aldeles af samme Art som de fra Helgeland og fra Stavenæsodden, men de ere gennemgaaende langt daarligere konserverede. De aller fleste (henved $\frac{2}{3}$) ere norske; de øvrige ere danske og tyske; nogen angelsaksisk Mynt indeholdt Fundet ikke.

Som flere Gange fremhævet, ere disse 3, til forskjellige Tider indkomne Samlinger af Mynter indbyrdes meget nær beslægtede. Imidlertid er *Helgelands-Fundet* ubetinget betydeligst baade i numerisk og videnskabelig Henseende. Hertil slutte sig da Mynterne fra *Stavenæsodden* og fra *Nordrum* væsentlig som Supplementer, men for Resten som Supplementer, der ogsaa have sin Interesse. For Beskrivelsen tilbyder sig da af sig selv den Ordning, at Helgelandsmynterne betragtes som Hovedstokken. Af Hensyn hertil og for Kortheds Skyld er da paa Titelbladet kun Fundet fra Helgeland nævnt.

I Universitetets Myntkabinet ere disse 3 Samlinger holdte ud fra hverandre. I Overensstemmelse hermed var det ogsaa oprindelig min Agt i Beskrivelsen at opstille 3 særskilte Afdelinger. Denne Fremgangsmaade viste sig imidlertid, da den skulde gennemføres, at medføre adskillige Uleiligheder. Den vilde nødvendiggjøre en hel Del Gjentakelser, Henvisninger fra en Afdeling til en anden osv. Endvidere vilde derved det sammenhørende og ligeartede splittes, saaledes at det vilde blive vanskeligt for Læseren saavel at samle dette som at faa klar Oversigt over det hele.

¹ Af denne Samlings Tilvæxt-Katalog ere med Bestyrerens Tilladelse de følgende Oplysninger hentede.

For at undgaa disse Besværligheder, og da, som bemærket, alle disse Mynter, uagtet de ere indkomne til forskjellige Tider, i Virkeligheden danne et sammenhængende Hele, har jeg i Beskrivelsen fulgt en Ordning, der staar i Overensstemmelse hermed, idet alle 3 Samlinger her ere behandlede som en Helhed. Under de forskjellige Klasser og Rubriker ere altsaa de herhen hørende Mynter opførte med fortløbende Numerering, uanseet, hvorfra de stamme.

Forat imidlertid enhver, der maatte ønske det, skal have Leilighed til at kontrolere de enkelte Mynters Herkomst og rekonstruere de 3 forskellige Samlinger, er der ved hvert Numer i Parenthese tilføiet Bogstaver, der angive, hvorfra de enkelte Mynter stamme. Saaledes betegnes ved H Mynterne fra *Helgeland*, ved S de fra *Stavenæsodden*, ved N de fra *Nordrum*. Endvidere er der til Slutning vedføiet Lister, som give yderligere Oplysninger i saa Henseende.

I.

Udenlandske Mynter.

A. Danmark.

Hardeknut; 1035—1042.

Nr. 1 (H). Type *Thomsen*¹ 9848 ff. Uredige Legender. Paa *Adversen* er Billedet uden Skjold; foran Brystet er et Liliescepter anbragt, over Hovedet et Kors. Paa *Reversen* findes i hver af de 2 modstaaende Korsvinkler en Halvmaane med den hule Side vendt indad, i hver af de 2 andre 3 Kugler. — Smlgn. særlig *Thomsen* 9861 ff. samt desuden *Ram. & Dev.*² T. V 22, med hvilken nærværende Mynt synes identisk for Adversens Vedkommende.

Nr. 2 (H). Samme Type. Uredige Legender. Paa *Adv.* findes intet Kors over Billedets Hoved. Paa *Rev.* haves i hver af de 2 Vinkler en Halvmaane som paa foreg., i hver af de 2 andre et «Ansigt» forfra. — Smlgn. *Thomsen* l. c. samt *Ram. & Dev.* T. V 16—21.

Magnus den gode; 1042—1047.

Nr. 3 (S). Type *Thomsen* 9907 ff. *Adv.* + MVLINVSRE|X. — *Rev.* + SEERIMONLVIEN. — Smlgn. *Thomsen* 9943.

Nr. 4 (N). Udartet Mynt af Typen *Thomsen* 9971 ff. *Adversen* er stærkt medtagen og maaske feilpræget; uredig Legende. — Paa *Reversen* haves ved Korset 2 Halvmaaner med den hule Side vendt indad; af den uredige Legende kan læses OIVIILEO...AII.. — Smlgn. *Ram. & Dev.* T. VIII; LV ff. (for Reversens Vedkommende særlig 55).

¹ Catalogue de la collection de monnaies de feu Christian Jürgensen Thomsen. Seconde partie. Copenhagen 1873 ff.

² Ramus og Devegge: Danmarks Mynter i Middelalderen. Plancher til et ufuldendt Myntverk.

Nr. 5 (N). *Adversen* fremviser i meget raa Form den udartede Type *Thomsen* 9978 f.: en Arm, holdende et Scepter. I Feltet og ved Siderne haves et Kors, Kugler osv. — *Reversens* Type er et dobbeltstreget Kors inden en Ring. Den uredige og meget enkle Legende bestaar af 4 Kors, afvejlende med Ringe. — Smlgn. foruden *Thomsen* l. c. ogsaa *Ram. & Dev.* Tillæg-T. V 188 c ff. (for Reversen særlig 188 g) og T. XIV 188. Forøvrigt findes paa norske Mynter fra denne Tid en hel Del lignende Reverslegender.

Nr. 6 (H). Type *Thomsen* 9984 a (Tegning dersteds Pl. IX). Uredige Legender. Paa *Adversen* er Kuglen i Firkantens Midte omgivet af Prikker.

Sven Æstrithson; 1047 (Prætendent 1042)—1076.

Nr. 7 (H). Type *Thomsen* 9995 ff. (Tegning dersteds Pl. X). Uredige Legender. Reversen er udstyret som *Thomsen* 9996.

Nr. 8 (H). Type *Thomsen* 10001 ff. Uredige Legender. — Smlgn. ogsaa *Brøholt-Fund*¹ 26 ff.; Pl. I 4.

Nr. 9 (H). Samme Type. Brudt.

Nr. 10 (H). Samme Type. Halv Mynt.

Nr. 11 (H). Samme Type. Brudstykke. Paa Reversen haves i en Korsvinkel en Halvmaane, inden hvilken en Prik.

Nr. 12 (H). Type *Thomsen* 10082 ff.; Var. a. Halv Mynt. *Adv.* SVE. — *Rev.* IIEO|NN — Smlgn. særlig *Thomsen* 10104; *Brøholt-Fund* 6 & 7, Pl. I 2 & 3.

Nr. 13 (H). Type *Thomsen* 10115 ff. Paa *Adv.* mellem Englene : og ved hver Side, under Vingerne, . — *Rev.* + — | — IE | II. | — II

Nr. 14 (H). Samme Type. Lig *Thomsen* 10126.

Nr. 15 (H). Samme Type. Noget slidt; gjennemboret. *Adv.* synes lig *Thomsen* 10122. — *Rev.* + II | II + | III | EII I hver Korsvinkel kun 2. Smlgn. *Ram. & Dev.* T. XV, CLV f.; T. XVI, 246.

Nr. 16 (H). Type *Thomsen* 10250 ff. *Adv.* I + + OIIIOI + I — *Rev.* E ≠ | I I I | → IIC | III

Nr. 17 (N). Samme Type. Brudstykke. Paa *Rev.* har Korset ved Enden af hver Arm 3 Halvmaaner.

¹ Holmboe: *Brøholt-Fundet*. Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1868, S. 194 ff.

Nr. 18 (H). Fremstillet Pl. I. Veier Gr. 1,05. — *Reversen* er ikke særdeles mærkelig; Omskriften er uredig, og Typen er vel kjendt fra andre danske Mynter tilhørende denne Periode (smlgn. *Thomsen* 99955 ff. og Nr. 7 ovenfor). Desto mærkeligere er *Adversen*. Fremstillet er en knælende Figur; langt Gevandt; Glorie; med begge Hænder holder Figuren frem ved sin venstre Side et Svøbelsebarn (uden Glorie). De ved Siderne anbragte Tegn minde om mange andre uredige Omskrifter og ere uden Interesse. Men hvem fremstiller hin Figur? Ved sin Glorie er den karakteriseret som en Helgen eller Helgeninde; men hvilken er ment? Nærmest ligger det vel at tænke paa Madonna med Kristusbarnet, og at Barnet ingen Glorie har, vilde neppe være noget afgjørende Bevis mod en saadan Forklaring. Men nogen lignende Fremstilling af Madonna med Barnet kjender jeg ikke. Man kunde ogsaa tænke paa andre Helgener, men overhovedet har jeg i de mig tilgængelige Kilder ikke fundet nogen Fremstilling, der ligner denne eller kan betragtes som dens Prototyp. — For øvrigt er det neppe tvivlsomt, at Mynten tilhører *Sven Æstrithson* og er fra Skaane; derfor taler dens Stil og hele «habitus» samt dens Revers.

Nr. 19 (H). Fremstillet Pl. I. Veier Gr. 0,75. Reversen er dobbeltpræget. — Mynten er tilvisse dansk; ikke norsk. Derpaa tyder hele dens Karakter; ligesaa gjenfindes baade Adversens og Reversens Type paa danske Mynter af *Magnus d. gode* og *Sven Æstrithson*. Smlgn. ovenfor Nr. 6 samt *Thomsen* 10214 ff. Til en af disse 2 Konger maa da ogsaa denne Mynt henføres. — Typerne ere, som bemærket, vel kjendte fra før af. Derimod er Kombinationen af dem tilvisse yderlig sjelden.

Nr. 20 (S). Fremstillet Pl. I. Den er rimeligvis dansk og fra samme Tid som foreg. — Smlgn. *Brøholt-Fund* Nr. 132 ff. samt for Reversens Vedkommende Nrr. 7 og 18 ovenfor.

Nr. 21 (N). Fremstillet Pl. I. Mynten er vel dansk. *Adversen* er af Typen *Thomsen* 10182 ff. Derimod kjender jeg intet egentligt Side-stykke til *Reversen*. Den er omtrent helt optagen af et stort, bredt og flerliniet Kors, dannet af Streger; i hver Korsvinkel haves en Ring.

Nrr. 22 (N) og 23 (N). Fremstillede Pl. I. De ere meget nær beslægtede. Nogen ganske tilsvarende Mynt kjender jeg ikke; men de minde i mange Henseender om adskillige af de danske Mynter fra Tiden omkr. 1042—1047, hvis Adverser paa varierende Maade fremstille Kongen, staaende og i byzantinsk Dragt. Til denne Art Mynter maa da vel ogsaa disse to høre. — Vegt af begge: Gr. 1,25.

Nr. 24 (N). Fremstillet Pl. I. Efter sin Revers (smlgn. Nrr. 6 og 19 ovenfor) skulde vel Mynten snarest være dansk; men noget dansk Side-stykke til *Adversen* kjender jeg ikke. — Vegt: Gr. 0,6,

B. England.

Æthelræd II (978—1013; 1014—1016).

Nr. 25 (H). *Hildebrand*¹ Type D. *Ciseceaster* (Chichester); Myntmester *ÆLFPINE*. — Lig *Hildebr.* Nr. 260.

Knut (1016—1035).

Nr. 26 (H). *Hildebr.* Type E. *Lundene* (London); Myntmester *PVLFNOD*. — Lig *Hildebr.* Nr. 2764. — Gjennemboret.

Nr. 27 (H). Halv Mynt. *Hildebr.* Type E. *Adv.*-Legende + *EN* ∞ *NELOR*. *Rev.*-Legende ∞ *DONLE* ∞.

Edvard Confessor (1042—1066).

Nr. 28 (H). Ufuldstændig. *Hildebr.* Type E. *Stanford*. *Adv.*-Legende + *EDPA* ∞ *DREX*. *Rev.*-Legende + *L* ∞ *EONSTANF* Synes lig *Hildebr.* Nr. 686; altsaa Myntmester *LODPINE*.

Nr. 29 (H). Halv Mynt. *Hildebr.* Type A Var. c. *Adv.*-Legende ∞ *ARDREX*. *Rev.*-Legende ∞ *DPINEON* ∞.

Nr. 30 (H). Adversens Type lig *Hildebr.* Type A Var. b eller G; Reversens Type lig *Hildebr.* Type H. *Adv.*-Legende + *EDPER*. — *DREX* *Rev.*-Legende + *LIFINCONLVNDEN* (= *Hildebr.* Nr. 542). — Vegt: Gr. 1,50.

Nr. 31 (H). Halv Mynt. Samme Kombination af Typer som paa foregaaende, med hvilken overhovedet Mynten synes at have været identisk. *Adv.*-Legende ∞ *DREX* *Rev.*-Legende ∞ *NLVNDEN*

Nrr. 30 og 31 ere rimeligvis falske. Smlgn. Bemærkningen hos *Hildebrand* S. 425.

Nr. 31 a (H). Fremstillet Pl. I. Efter sin hele Karakter og Bogstavernes Form synes Mynten snarest at være af nordisk (engelsk eller skandinavisk) Oprindelse. I Reversens ene Segment læses *NDI*, hvilket maaske er en Levning af *LVNDI*.

Nr. 32 (S). Den ovenfor S. 4 nævnte, omtrent helt udslidte Mynt.

¹ *Hildebrand*: *Anglosachsiska mynt etc.*; ny upplaga; Stockholm 1881,

C. Tyskland.

a) Metz.

Nr. 33 (H). *Adalbero III*; Biskop, 1042—1072. Denar fra *Épinal*.
*Dannenberg*¹ 40.

b) Namur.

Albert III; Greve, 1037—1105.

Nr. 34 (H). Denar fra *Namur*. *Dannenberg* 164.

Nr. 35 (H). » » *Dinant*. » 176.

c) Køln eller Remagen.

Nr. 36 (S). Af samme Art som *Dannenberg* 375 (*Køln*) og 431 (*Remagen*). *Reversen* er ret vel bevaret, medens *Adversen* er dygtig slidt. Dog træde Helgenbillederne tydelig frem. Af Omskriften er der imod kun synligt +....M... Imidlertid tyder Pladsen, hvorpaa dette M staar (omtrent midt i Omskriften), snarest paa Bynavnet +RIGEMAGO. — Se for øvrigt om denne Slags Mynter *Dannenberg* S. 164 og 178.

d) Køln.

Pilgrim; Erkebiskop, 1021—1036.

Nr. 37 (H). Smlgn. *Dannenberg* 382. Slidt.

Nr. 38 (S). Denar fra *Andernach*. Slidt. Synes nærmest lig
Dannenberg 452.

Nr. 39 (S). Stærkt slidt. Rimeligvis ogsaa en *Andernacher*-Denar af *Pilgrim*.

e) Trier.

Nr. 40 (H). *Eberhard*; Erkebiskop, 1047—1066. Smlgn. *Dannenberg* 473. Billedet paa *Adversen* viser venstre Side, som *Thomsen* 5883.

f) Friesland.

Bruno III; Greve, 1038—1057.

Nrr. 41—43 (3 indbyrdes varierende Exx.; 2 i H; 1 i N). Denarer fra *Dokkum*. *Dannenberg* 499 ff.

¹ *Dannenberg*: Die deutschen Münzen der fränk. u. sächs. Kaiserzeit; Berlin 1876.

Nrr. 44 & 45 (H; 2 indbyrdes varierende Exx.). Denarer fra *Lewwarden. Dannenberg* 502 ff.

Nrr. 46 & 47 (H). Slidte; Myntstedets Navn ulæseligt.

Nr. 48 (N). Brudt og ufuldstændig Mynt af samme Type som Nrr. 41—47. Paa *Adversen* viser Billedet venstre Side; af Legendens er kun Slutningen synlig CI:IM *Reversens* Legender ere fuldstændig uredige.

Bernold; Biskop, 1027—1054.

Nrr. 49 (H), feilpræget; 50 & 51 (H), slidte. Denarer fra *Utrecht. Smlgn. Dannenberg* 544.

Nrr. 52 & 53 (H; 2 indbyrdes varierende Exx.). Denarer fra *Groningen. Smlgn. Dannenberg* 559.

Nr. 54 (H). Denar fra *Deventer. Smlgn. Dannenberg* 568.

Nr. 55 (H). " " — " — 569.

Nrr. 56—58 (3 indbyrdes varierende Exx.; 2 i H; 1 i S). Denarer fra *Deventer. Smlgn. Dannenberg* 572.

g) Stade.

Nrr. 59 & 60 (H; 2 indbyrdes varierende Exx.). *Henrik III*, 1039—1056; Keiser fra 1046. *Smlgn. Dannenberg* 720.

h) Corvey.

Nr. 61 (H). *Arnold I*; Abbed, 1051—1055. *Dannenberg* 736.

i) Emden.

Nr. 62 (H). Grev *Herman*, Broder af Hertug *Ordulf* af Sachsen; † 1086. *Smlgn. Dannenberg* 773.

j) Mainz.

Nr. 63 (H). *Lupold*; Erkebiskop; Greve af Bogen(?); 1051—1059. *Smlgn. Dannenberg* 807.

Nr. 64 (H). Rimeligvis et varierende Ex. af foregaaende. Fremstillingen i *Reversens* Felt stemmer ganske med *Dannenberg* 807; *Adversen* er utydelig. Af Omskrifterne er kun paa *Adversen* synligtIIOI...., hvilket maaske er en Levning af Keisernavnet, skrevet retrograd.

k) Speier.

Nr. 65 (S). *Konrad II*; Keiser, 1024—1039, i Forening (fra 1027) med sin Søn *Henrik III*. *Smlgn. Dannenberg* 829; *Brøholt-Fund* 148 & 149.

Nr. 66 (H). *Henrik III*; Keiser, 1039—1056. Smlgn. *Dannenberg* 830.

Nr. 67 (H). *Uden Keiser- eller Biskopsnavn.* » — 838.

Nr. 68 (H). *Konrad I*; Biskop, 1056—1060. » — 839.

l) Worms.

Henrik III; Keiser, 1039—1056.

Nr. 69 (S). Smlgn. *Dannenberg* 846.

Nr. 70 (H). » — 848. Af Omskrifterne er kun syn-

ligt: paa *Adv.* +HEI.....; paa *Rev.* SCS.....

m) Erfurt.

Nr. 71 (H). Saavel *Adv.* som *Rev.* stemmer med *Dannenberg* 877—879. Men Omskrifterne ere totalt udslidte. Det kan altsaa ikke afgjøres, om Mynten tilhører Erkebiskop *Aribo* (1021—1031) eller Erkebiskop *Bardo* (1031—1051).

n) Ukjendt Myntsted.

Nr. 72 (H). «Adelheids-Mynt». Smlgn. *Dannenberg* 1167; *Thomsen* 4324.

Nr. 73 (H). Smlgn. *Dannenberg* 1220. Af Omskrifterne læses tydelig: paa *Adv.*EIDT.BISC...; paa *Rev.* ...PENIN..

Nr. 74 (H). Smlgn. *Dannenberg* 1222. Af Omskrifterne kun læseligt: paa *Adv.* ...T..ISCOPI...; paa *Rev.*NIN.. Smlgn. ogsaa *Græslid-Fund*¹ Kl. A Nr. 31.

o) «Nachmünzen» og uvisse Mynter.

Nr. 75 (H; 4 Exx.). *Dannenberg* 1292. De 4 Exemplarer synes omtrent identiske indbyrdes.

Nr. 76 (H). «Wenden-Pfennig». Fremstillingen i Adversens Felt er stærkt slidt. For øvrigt er Mynten nær beslægtet med *Dannenberg* 1351 og 1351 a.

Nr. 77 (H). Fremstillet Pl. I. Mynten stemmer efter Fremstillingerne i Adversens og Reversens Felter med Mynter fra Erfurt. Smlgn. *Dannenberg* 882 samt for Reversens Vedkommende ogsaa 881 og 883. Tegningen gjengiver nøiagtig, hvad der er levnet af Omskrifterne.

— Nrr. 78—81. Disse 4 Mynter have paa *Rev.* Køl'n's Monogram. Men Adverserne ere for slidte til, at Myntsted og Myntherre nærmere kan bestemmes.

¹ L. B. Stenersen: Myntfundet fra Græslid i Thydalen; Kristiania 1881.

Nr. 78 (H). *Adv.* Kors med en Kugle i hver Vinkel; Omskriften synes udartet eller feilpræget. *Rev.* 8 | COLONII | A — Smlgn. *Dannenberg* 342 (Køln); navnlig synes Reversen at stemme temmelig nær med 342 c.

Nr. 79 (H). *Adv.* Kronet Hoved forfra; Omskriften omtrent ganske forsvunden; Begyndelsen synes at have været +C *Rev.* Synligt er kun OLON (retrograd) | A.

Nr. 80 (H). *Adv.* stærkt slidt; af Omskriften kun synligt et O. *Rev.* Synligt kun COL | +AG

Nr. 81 (H). *Adv.* omtrent totalt udslidt; paa *Rev.* læses 8 | LONI | A.

— Nrr. 82—92. Samtlige disse Mynter have paa *Adversen* et Kors med forskellige Tegn og Bogstaver i Vinklerne, paa *Reversen* en Kirkebygning. Paa Grund af Omskrifternes Slid og Utydelighed lade de sig ikke nærmere bestemme. Tildels ere de utvivlsomt «Nachmünzen».

Nr. 82 (H). Minder om Wormser-Mynterne *Dannenberg* 844—845. Paa *Adversen* er kun Tegnet i den ene Korsvinkel synligt: en Kile, omsluttet af en Halvmaane (smlgn. *Dannenberg* 845). Af Omskrifterne er intet tilbage.

Nr. 83 (H). *Adv.* I Korsets Vinkler P | ʋ | · | ⊙ Første Tegn skal maaske være en Bispestav. *Rev.* Kirkebygningen mellem C — ⊙ Nær beslægtet med *Götz*¹ XVII 186.

Nr. 84 (H). Synes at være et varierende Exemplar af foregaaende.

Nr. 85 (H). Nær beslægtet med de 2 foregaaende. *Adv.* I Korsvinklerne en Bispestav mellem O—V *Rev.* Ved Bygningens høire Side ⊙

Nr. 86 (H). *Adv.* Af Tegnene i Korsvinklerne læses kun · | D | O. Af Omskriften er synligt ... = AT *Rev.* Ved Bygningens høire Side 4 i Kvadrat stillede Prikker med en mindre Prik i Midten; ved dens venstre Side ⊙ Af Omskriften intet tilbage. — Er vistnok en «Adelheids-Mynt». Smlgn. *Dannenberg* 1167 og *Cappe* K. M.¹ I XV 246.

Nr. 87 (H). *Adv.* I Korsvinklerne kun synligt O | · B | A Omskriften udslidt. *Rev.* Ved Bygningens høire Side C, ved dens venstre Side ⊙. Mellem Gavlbjælkerne 4 i Rude stillede Prikker. Af Omskriften læses kun A I ... Smlgn. foregaaende samt *Cappe* K. M. III I, 9; *Brøholt-Fund* IV 44; V 58.

Nr. 88 (H). *Adv.* I Korsvinklerne C | udslidt | Δ | udslidt. Af Omskriften intet synligt. *Rev.* Ved Bygningens høire Side O, ved dens venstre Side et Ansigt. Af Omskriften læses kun ... NI ...

¹ Götz: Deutschlands Kayser-Münzen des Mittelalters.

² Cappe: Die Münzen der deutschen Kaiser und Könige des Mittelalters.

Nr. 89 (H). Omskrifterne udslidte. *Adv.* I Korsvinklerne + | ∩ | . | O
Rev. Bygningen mellem C—C

Nr. 90 (H). Nær beslægtet med foregaaende. *Adv.* I Korsvinklerne
 + | O | + | ∩ . Af Omskriften kun tilbage ∩ ∩ H *Rev.* Byg-
 ningen mellem C—∩ Af Omskriften kun tilbage + > C...

Nr. 91 (H). Daarlig præget og utydelig. *Adv.* I hver (?) Korsvinkel
 en Kugle. Af Omskriften kun tilbage + ^ *Rev.* Meget utydelig.
 Af Omskriften sees kun et O

Nr. 92 (N). Ufuldstændig og utydelig; af Omskrifterne intet tilbage.
 Synes for øvrigt meget nær beslægtet med Nr. 86.

— Nr. 93 (N). Slidt. *Adv.* Kronet Hoved forfra. *Rev.* Kors med en
 Kugle i hver Vinkel. Af Omskrifterne er kun paa *Adv.* synligt et M —
 Muligvis fra *Dinant*; smlgn. *Dannenberg* 173.

Nr. 94 (H). Meget slidt og utydelig. Synes at være et varierende
 Exemplar af foreg.

Nr. 95 (S). *Adv.* Kronet Hoved forfra mellem Korsstav og Krum-
 stav; af Omskriften kun synligt O... H... *Rev.* Kors med en Kugle
 i hver Vinkel; Omskriften fuldstændig udslettet.

Nr. 96 (H). Fremstillet Pl. I. *Adv.* Barhovedet Brystbillede,
 venstre Side; foran det et Korsscepter. *Rev.* Som det synes, et skjægget
 Ansigt forfra, omgivet af Zierrater. — Af Omskrifterne er kun lidet
 synligt.

Nr. 97 (H). Fremstillet Pl. I. *Adv.* Diademeret Hoved, venstre
 Side; foran det et Korsscepter. *Rev.* Sværd og Nøgle (Apostlerne
 Petrus' og Paulus' Symboler).

Nr. 98 (S). Fremstillet Pl. I. *Adv.* Hoved, venstre Side. *Rev.*
 Bispestav. — Smlgn. *Dannenberg* 1215 (og 1228); *Brøholt-Fund* IV 51.

Nr. 99 (H). Fremstillet Pl. I.

Nr. 100 (H). Nær beslægtet med *Dannenberg* 1311. Af Omskrifterne
 er kun paa *Rev.* synligt .. VSI....

Nr. 101 (N). Fremstillet Pl. I. Beslægtet med foregaaende, men
 raare udført. Hovedet i Adversens Felt er uden Skjæg.

Nr. 102 (H). Varietet af foreg. Af Omskrifterne kun nogle Streger
 tilbage.

Nr. 103 (H) og 104 (H). Indbyrdes lidet afvigende Varieteter; Nr. 103
 er fremstillet Pl. II.

Nr. 105 (H). Fremstillet Pl. IV. Staar maaske i Forbindelse med
Dannenberg 1292.

Nr. 106 (H). Fremstillet Pl. II.

Nr. 107 (H). Myntens Advers er fuldstændig udslidt; Reversen er fremstillet Pl. IV.

Nr. 108 (H). Raat udført. *Adv.* Kors med en Kugle i hver Vinkel; den fuldstændig uredige Omskrift bestaar kun af Streger og Prikker. *Rev.* Køln's Monogram i meget udartet Form. — Smlgn. *Dannenberg* 1296; 1297; 1316.

Nr. 109 (H). Snarest en «Wenden-Pfennig». *Adv.* høist utydelig. *Rev.* I Feltet et Kors; Omskriften uredig.

II.

Norge.

Af Fundenes norske Mynter ere de allerfleste af samme Type som *Græslid-Fundets* Klasse B; et Par af samme Type som *Græslid-Fundets* Klasser F og T. I Henhold hertil har jeg da delt ogsaa de nærværende Funds Mynter i 3 Klasser.

Klasse I. Type som *Græslid-Fundets* Kl. B. *Adversen* viser de 3 over hverandre lagte Skjold («Valknude»; «gordisk Knude»). Paa *Reversen* haves et lidet dobbeltstreget Kors. Samtlige tidligere kjendte Mynter — om hvilke se *Brøholt-Fundet* (Nr. 1, Pl. I 1) og Oplysningerne i *Græslid-Fundet* — have endvidere paa Reversen i hver af de 2 Topvinkler 3 Kugler, medens de andre 2 Topvinkler ere uden noget Mærke. Det samme er ogsaa Tilfældet med de allerfleste af nærværende Mynter; dog findes Afvigelser, som da ville blive særlig omtalte i det følgende.

Før kjendtes i alt kun en Snes Stykker af disse Mynter; nærværende Fund have bragt for Dagen omkring 100 Stykker, som igjen opvise en hel Del Varieteter, afvigende dels indbyrdes, dels fra de tidligere kjendte. For nu at lette Oversigten over denne store Mængde nye Mynter har jeg igjen delt dem i 3 Grupper, idet jeg har fulgt følgende Inddelings-Principer. *Gruppe I* indbefatter de Mynter, hvis Legender, i alle Fald tildels, kunne tydes. Til *Gr. II* ere de Mynter henførte, hvis Legender ikke give Mening, men som dog bestaa af Tegn, der synes at vise Reminiscentser af eller en vis Stræben efter læsbar Indskrift. I *Gr. III* ere da de Mynter samlede, hvis Legender ere fuldstændig uredige.

Gruppe I. Tidligere kjendtes af disse Mynter blot fire, hvor Legenderne kunde tydes, nemlig *Schive* II 18 og 19, hvor læses paa *Adv.* Kongens Navn † HARALD REX NO, og paa *Rev.* Myntmesterens Navn tilligemed Myntstedet (*Ulf* paa *Nidarnes*), samt *Schive* II 20 og *Brøholt-*

Fundet Nr. 1, paa hvilke Adv. har samme Legende i lidt afvigende Form, medens Revers-Legendens Bogstaver ikke give Mening.

Ved de foreliggende Fund er der kommet fire nye Mynter til, som have læselige Legender: Nrr. 110 (H), 111 (H), 112 (H) og 113 (S); de ere fremstillede Pl. II. (110 og 111 veie tilsammen Gr. 1,80; 112 veier Gr. 0,78, 113 Gr. 0,82. Gehalten synes efter Strygeprøven at være ved 110, 111 og 112 omtr. 12 lødig, ved 113 bedre, nemlig henved 14 lødig). De adskille sig i flere Henseender fra de netop omtalte, tidligere kjendte. — Vi skulle først se nærmere paa Nrr. 110, 111 og 112, som høre nøie sammen.¹ — Nr. 113, der mere indtager en Særstilling, skal blive omtalt siden.

Af hine tre Mynter ere igjen Nrr. 110 og 111 de nærmest beslægtede. De have Legender baade paa Advers og Revers, og disse Legender indeholde for den væsentligste Del det samme. Endvidere er saavel Arbeidet i det hele som Bogstavernes Form af samme Art, og begges Reverser have den Eiendommelighed, at der i den ene Korsvinkel findes tre Kugler, i hver af de tre andre Vinkler én Kugle (smlgn. i saa Henseende Nr. 185). Nr. 112 adskiller sig i visse Henseender fra disse to. Adversen har nemlig aldeles ingen Legende, men i Feltet udenfor Skjoldene tre Kors og to (maaske oprindelig tre) Kugler, og Reversens Kors er ikke udstyret paa nogen eiendommelig Maade, men har kun de vanlige tre Kugler i to Vinkler. Derimod slutter Mynten sig i andre Henseender overmaade nær til Nrr. 110 og 111. Paa alle disse tre Mynter ere nemlig Bogstaverne af samme Form og Karakter, og desuden indeholder Reverslegenden paa 112 for en væsentlig Del det samme, som Reverslegenderne paa 110 og 111. Disse tre Mynter ere altsaa paa det nøieste forbundne indbyrdes, og det er derfor fuldstændig berettiget at behandle dem under ét, saaledes at man ved Supplering og Tydning af Legenderne kan drage Slutning fra den ene til den anden.

Som nævnt, have kun to af dem, Nrr. 110 og 111, *Advers*-Legende. Paa Nr. 110 ere Bogstaverne spinkle og meget daarlig udførte, men det er ikke tvivlsomt, at der staar HARALDR : RE+, skrevet retrograd og saaledes, at Bogstavernes Toppe vende indad. Af det første Bogstav er der kun svage Spor tilbage, men at det har været H, er aldeles sikkert. — Paa Nr. 111 ere Bogstaverne noget bedre. Der staar aldeles tydelig HAROLDR · RE+, skrevet retrograd og med Bogstavernes Toppe vendende udad. — I begge Legender har — hvad oftere findes — Bogstavet x Formen +.

¹ De følgende Bemærkninger om disse Mynter bero for en meget væsentlig Del paa Oplysninger, meddelte af Professorerne S. Bugge og O. Rygh.

At den Konge, som paa Nr. 110 kaldes HARALDR, paa Nr. 111 HAROLDR, er *Harald Haardraade*, derom kan der ingen Tvivl være, efter hvad staar fast angaaende de tidligere kjendte norske Mynter af denne Type.

Vende vi os nu til *Revers*-Legenderne, da ere disse paa Nrr. 110 og 111 skrevne fra venstre til høire, paa Nr. 113 derimod er Legendens retrograd. Paa alle 3 Mynter er Legendens første Del aldeles ligelydende; der staar +OLAFR. Paa Nr. 110 er det sidste Bogstav omtrent udslidt; men at det oprindelig har været R, kan betragtes som fuldstændig sikkert i Henhold til Legenderne paa Nrr. 111 og 112, ligesom ogsaa de Bogstav-Løvninger, som endnu ere synlige paa Nr. 111, passe hertil.

Hvad Legendens videre Læsning angaar, ville vi for det første holde os til Nr. 112. Her følger efter +OLAFR en Kugle (lidt utydelig; maaske oprindelig en Ring). Derefter kommer et lidet Rum med Spor, der vise, at dette Rum oprindelig ikke har været tomt. Disse Spor ere saa svage, at det vel ikke med Sikkerhed lader sig afgjøre, hvad der her har staaet: om Bogstaver (til mere end ét Bogstav er der for Resten neppe Plads) eller blot udfyldende Tegn. Imidlertid har det sandsynligvis været Bogstavet A. Hvad der er tilbage, stemmer hermed, og til et A af samme Form og Størrelse, som dette Bogstav har paa de to andre Steder i Legendens, passer Rummet særdeles godt; endvidere bestyrkes Rigtigheden af en saadan Supplering stærkt ved Legenderne paa Nrr. 110 og 111 (se nedenfor). Derpaa haves 5 Bogstaver, om hvis Læsning der ingensomhelst Tvivl er: HAMRI

Legendens lyder altsaa i sin Helhed +OLAFR · < A > HAMRI. Dette kan da ikke betyde andet end *Olaf paa* (i) *Hamar*, idet *Olaf* er Navnet paa Myntmesteren, *Hamar* Navnet paa Myntstedet. Selv om Suppleringen af hint A (ϝ: á) skule være urigtig, og der isteden oprindelig havde staaet blot udfyldende Tegn, kunde Betydningen ingen anden være.

Det som man snarest venter, at Reverslegenderne paa denne Tids Mynter skulde indholde, er jo Navnet paa Myntmesteren og paa Stedet, hvor Mynten er præget. Rigtignok haves der Exempler paa, at disse Reverslegender ere af andet Indhold (smlgn. bl. a. Nr. 113 nedenfor); men hint er dog det regelmæssige. I Overensstemmelse hermed er da ogsaa Indholdet af denne Legende; som nævnt, kan heller ikke Legendens Ord i og for sig tydes anderledes.

Vende vi os til Mynterne Nrr. 110 og 111, se vi, at der i Reverslegenden paa 110 efter +OLAFR følger en Kugle og saa 6 Bogstaver, nemlig AHKPIR. Læsningen af disse Bogstaver maa betragtes som aldeles sikker. Det Bogstav, der er det tredje fra Enden, *kunde* tydes ander-

ledes; men det er tilvisse ikke tvivlsomt, at det er P. Legenden er altsaa +OLAFR · AHKPIR Vi have da først hint Myntmester-Navn *Olaf* og derefter Præpositionen *á*. De sidste 5 Bogstaver maa da indeholde Myntstedets Navn.

Nu taler jo al Sandsynlighed for, at den her nævnte *Olaf* er identisk med hin Myntmester af dette Navn, som kjendes fra Nr. 112; dette fører da videre til, at HKPIR paa Nr. 110 rimeligvis maa være en Betegnelse af samme Myntsted, som forekommer paa Nr. 112, nemlig *Hamar*. Nu kaldes dette Sted i de ældre Tider ikke blot *Hamar*, men *Hamarkaupangr*. Bogstaverne HKPIR maa da være en Forkortelse. Myntmesteren (eller Stempelskjæreren) har villet bruge denne vidløftige Benævnelse af Stedet, men ikke fundet Plads paa Mynten til Ordet i dets hele Længde. Derfor har han nøiet sig med disse fem Bogstaver, der da blive at tyde *Hamarkaupangir*. Han har da ved H (Begyndelsesbogstavet i *Hamar*) særlig villet betegne *Hamarkaupangr*, for at skille denne *kaupangr* fra andre Steder, der ogsaa havde dette Navn. Rigtignok skulde han da have skrevet KPRI som Dativ efter *á*, i Overensstemmelse med *kaupangri*,¹ medens KPIR er ligefrem ukorrekt. Men Exempler paa lignende Feil eller Skjødelsløsheder findes nu ikke sjelden paa denne Tids Mynter.

I Reverslegenden paa Nr. 111 kommer der efter +OLAFR en Kugle og saa kun 4 Bogstaver. Af disse ere de 2 første ganske tydelige, nemlig AH, altsaa de samme, som Nr. 110 har paa dette Sted. De 2 sidste ere derimod meget utydelige, idet Toppene af dem ere bortslidte. De se nærmest ud til at have været KR. Den hele Legende bliver altsaa +OLAFR · AH<KR> Naar vi nu atter her først have hint Myntmester-navn *Olaf* og saa Præpositionen *á*, maa de 3 sidste Bogstaver betegne Myntstedet. Endvidere tyder da Bogstavet H paa, at dette Myntsted maa være det samme, som er nævnt paa Nr. 110. Disse 3 Bogstaver paa Nr. 110 blive da ogsaa her at forklare som en Forkortelse for *Hamar-kaupangri*, idet der paa denne Mynt ikke har været Plads til flere end de udhævede Bogstaver. Skulde Suppleringen af de 2 sidste Bogstaver være urigtig, kan dette ikke være af væsentlig Betydning.

Nogen Myntmester af Navnet *Olaf* har man ikke sør kjendt af denne Tids Mynter; ligesaa lidet nævnes ellers *Hamar* som Myntsted paa denne Tid.² At vi træffe hint Personnavn som Navn paa en Myntmester, er der jo intet besynderligt ved. Derimod kan det nok synes lidt paafaldende,

¹ Efter den ældre Deklination af Ordet; senere heder det i Dativ *kaupangt*.

² Paa *Harald Haardraades* og hans nærmeste Efterfølgeres Tid nævnes som norsk Myntsted ellers kun *Nidaros* (*Nidarnes*). Se de S. 16 nævnte Mynter (det Myntsted, som

at allerede paa denne Tid *Hamar* eller *Hamarkaupangr* nævnes som Myntsted. Herom skal da bemærkes følgende.

Hamar omtales ellers ikke i de historiske Beretninger om denne Tid. I Sagaerne nævnes *Hamar* første Gang¹ ved 1177 som *Hamarkaupangr*. Men naar Sagaerne ikke før komme til at nævne Stedet, beror dette paa en ren Tilfældighed.² Et andet historisk Dokument omtaler *Hamarkaupangr* som eksisterende gode 20 Aar tidligere. Pavebullen af 1154, hvorved den af Kardinal Nikolaus to Aar i Forveien trufne Ordning af Norges kirkelige Forhold bekræftes, nævner nemlig *episcopatus Hamarcopiensis* : Bispestolen i *Hamarkaupang*. Før den Tid omtales Stedet ikke. Men dette kan jo ingenlunde være et Bevis for, at *Hamarkaupang* ikke tidligere har eksisteret. Tværtimod tyder i og for sig Udtrykket *episcopatus Hamarcopiensis* i hin Pavebulle paa, at der ved Bispestolens Oprettelse allerede var en *kaupangr* paa *Hamar*.

Af disse historiske Vidnesbyrd er man altsaa berettiget til at slutte, at *Hamarkaupangr* allerede har eksisteret i alle Fald i 1ste Halvdel af 12te Aarhundrede. At nu ogsaa tidligere, allerede i 11te Aarhundrede, *Hamar* har været til som *kaupangr*, dette maa paa Forhaand synes meget rimeligt.

Naar *Hamar* i 12te Aarhundrede valgtes til Bispesæde, maa dette utvivlsomt staa i Forbindelse med, at Stedet betragtedes som et Centralpunkt for hin Del af Landet. Og at det samme var Tilfældet i 11te Aarhundrede, saaledes at man ogsaa da betragtede Egnen her som et sligt Centralpunkt, derpaa tyder den Omstændighed, at paa *Aker* i Vang holdt 1046 *Magnus den gode* og *Harald Haardraade* det Møde, hvor de sluttede Forlig og enedes om at regjere i Fællesskab.³

Stedets Beliggenhed: lige ved Mjøsen og i Hjærtet af Hedemarken, gjør jo ogsaa i Virkeligheden *Hamar* med Omegn til et naturligt Centralpunkt for disse Landsdele. Dette maa da alt temmelig tidlig have ført til,

paa nogle af *Sando-Fundets* Mynter kaldes COVPAM eller lign., maa, da ingen nærmere Betegnelse er tilføiet, ogsaa være *Nidaros*. Smlgn. ogsaa *Holmboe* i *Forhandl. i Vidskb.-Selsk. i Christiania Aar 1866*, S. 284 f. — Af Myntmestere nævnes flere, men oftere saaledes, at Myntstedet ikke angives.

¹ *Sverres* Saga Kap. 15 (16). Se for øvrigt herom og om det følgende *Munch*: *Det norske Folks Historie* II, S. 715; 800; 868; 873. Smlgn. ogsaa *Nicolaysen* i *Histor. Tidsskrift*, 3die Række I, S. 335 ff.

² *Lillehammer* nævnes i Anledning af Begivenheder strax i Begyndelsen af 13de Aarhundrede og kaldes dels *Lille-Hamar*, dels *Lille-Kaupang* (*Haakon's*, *Guthorm's* og *Inge's* Saga Kap. 6 og *Haakon Haakonsons* Saga Kap. 3, hvor de forskellige Textredaktioner have dels hin, dels denne Benævnelse. Dette tyder ogsaa paa, at hin *kaupangr* paa (Stor-) *Hamar* maa have været adskillig ældre. — Sagaerne omtale slet ikke Oprettelsen af Bispestolen paa *Hamar* (se Texten strax i det følgende).

³ Se *Munch* anf. Sted S. 126.

at Stedet særlig blev Centrum for Handel og Vareomsætning paa de Kanter, saaledes at Hamar blev til en *kaupangr*. Dette Ord medfører ikke Begrebet af egentlig «By, Kjøbstad»; det betegner mere i Almindelighed «Handelssted, Markedsplads». Og at *Hamar* allerede i 11te Aarhundrede er blevet til slig en Handelsplads, kan man da let tænke sig.

Synes nu altsaa dette paa Forhaand rimeligt, saa maa de foreliggende Mynter betragtes som autentiske Vidnesbyrd om Tilværelsen af *Hamar-kaupangr* i 11te Aarhundrede.

For øvrigt behøver naturligvis ikke Stedet at have været videre anseligt, fordi man har slaaet Mynt der. Og i Virkeligheden har *Hamar-kaupangr* tilvisse længe været et ret tarveligt Sted; ellers vilde vel Historien kommet til at omtale det tidligere end ved Midten af 12te Aarhundrede. Først ved Oprettelsen af Bispestolen og Anlægget af de dermed i Forbindelse staaende geistlige Stiftelser har *Hamarkaupangr* faaet videre Betydning.¹

— Vi gaa derefter over til Nr. 113, den fjerde af de S. 17 nævnte Mynter.

Adversen haves ogsaa paa andre af nærværende Mynter (Nrr. 122—125 nedenfor). Den har uredig Legende og udmærker sig i det hele ikke fremfor en hel Del andre Adverser inden denne Klasse.

Reversen derimod er af Interesse ved sin Legende, hvis Bogstaver ere aldeles tydelige og af en ganske anden Stil end den, Bogstaverne paa Nrr. 110, 111 og 112 udvise. Der staar +HARLDREXOHOR, hvilket da betyder *Harald, Konge i Norge*. Kongenavnet er af Hensyn til Rummet givet i forkortet Form, og i det sidste Ord har, som ofte, N Formen H. — At det er *Harald Haardraade*, som menes, kan ikke være tvivlsomt.

Vi have altsaa her Kongenavnet anbragt paa Myntens Revers. Dette er da en Uregelmæssighed, som staar i Forbindelse med den Mængde Eiendommeligheder, der findes ved disse Tidens Mynter.² Sagen er vel den, at man til Mynten har benyttet et tidligere udført Adversstempel og, da man har villet have Kongenavnet med, anbragt dette paa den fra nyt af arbejdede Revers.

¹ Hermed hænger det da sammen, at *Ordrik Vitalis* ikke nævner Stedet (*Munch* anf. Sted S. 714 f.).

² Samme Uregelmæssighed forekommer muligvis ogsaa paa Mynterne af Klasse P i *Græslid-Fundet*. Se Beskrivelsen af dette Fund S. 41, hvor det sættes som tvivlsomt, om den i Reverslegenden nævnte *Olaf Konge* betegner den regjerende Konge eller *St. Olaf* som Norges Skytshelgen. Den nu foreliggende Mynt taler jo for den første Forklaring. Men aldeles afgjort er dog Sagen ikke dermed. — Paa en Mynt af *Græslid-Fundets* Kl. Q findes omvendt Myntmesterens Navn anbragt paa Adversen.

I Forbindelse med, at Kongenavnet er anbragt paa Reversen, staar aabenbart ogsaa Legendens paaafaldende Sprogform: REXOHOR — en Udtryksmaade, som neppe ellers findes i denne Forbindelse. Paa angelsaksiske Mynter hører det jo til, at Reverslegenden giver Myntmesterens Navn med Tilføielse af MO (*netarius*) O (ON), hvorefter Myntstedet nævnes, og efter angelsaksisk Forbillede bruges da lignende ogsaa paa skandinaviske Mynter. Denne Eiendommelighed ved Reverslegenden har da Stempelskjæreren optaget ogsaa her, hvor han anbragte Kongenavnet paa Reversen.

Gruppe II. Falder igjen i 2 Afdelinger:

a) Saavel Advers- som Reverslegenden er af den ovenfor (S. 16) omtalte Art. — Hertil høre Nrr. 114—121, om hvis samtlige Advers-legender det kan bemærkes, at de muligvis indeholde Reminiscentser af de Legender, som haves *Schive* II 18—20 og *Brøholt-Fund* Nr. 1.

Nr. 114 (2 Exx.; H). Fremstillet Pl. II. Som man ser, ere Legenderne meget ordentlig udførte og lade sig læse uden Vanskelighed, men de give ikke Mening. Samme Revers haves ved

Nr. 115 (N). Denne Mynt er for øvrigt noget medtagen og ikke ganske fuldstændig. Af *Adversens* Legende læses +IILD...O+CHIDIIV

Nr. 116 (H). *Adverslegenden* er her og paa de følgende Nrr. stærkt forenklet (smgln. i saa Henseende *Schive* II 21—23). Paa *Rev.* læses +ANLEONONAEORIN

Nr. 117 (4 Exx.; hvoraf 2 i H; 1 i S; 1 i N). Det bedste Exemplar af *Adversen* er fremstillet Pl. II. Samtlige Exemplarer af *Reversen* ere utydelige; ved at sammenholde dem faar man ud af Legenden +NLO.. EDNLDLIND

Nr. 118 (2 Exx.; H), *Adversen* er lig foreg. *Reversen* er fremstillet Pl. II. Legendens Bogstaver ere tydelige og meget zirlig udførte.

Nr. 119 (N). Ufuldstændig og utydelig. *Adversen* er den samme som ved 117 og 118. *Reversen* er en anden; af dens Legende lade kun nogle faa Bogstaver sig tyde.

Nr. 120 (2 Exx.; 1 i H; 1 i N). Begge Exemplarer af Mynten ere utydelige. Af Legenderne er synligt: paa *Adv.* ..NONL.DINI...; paa *Rev.* ..NDL.EONLID

Nr. 121 (H); gjennemboet. En ret zirlig behandlet Mynt, der er fremstillet Pl. II.

b) I denne Afdeling, hvortil høre Nrr. 122—131, indtræder større Udartning, saaledes at i visse Henseender disse Mynter stærkt nærme sig til Gruppe III.

Nrr. 122 (4 Exx.; H), 123 (H), 124 (H) og 125 (2 Exx.; 1 i H, 1 i S) have fælles Advers, men forskellige Reverser. Adversen er den samme, som kjendes fra Nr. 113 (fremstillet Pl. II). Hvad angaar denne *Advers*, findes nok i dens Legende tildels ordentlige Bogstaver, men i det hele er den adskillig udartet. De forskellige *Reverser* ere behandlede paa forskjellig Maade. Samtlige Exemplarer af 122 ere utydelige; hvad man ved Sammenstilling faar ud af Legenden, er *IIOLNVINII..ID*. Medens nu denne Legende i hele sin Karakter er af samme Art som de bedre Reverslegender i foregaaende Afdeling, er Reverslegenden paa 123 (fremstillet Pl. II) stærkt udartet. Fra denne afvige Reverslegenderne paa 124 og 125 kun ubetydelig. — Ved at sammenholdes indbyrdes og med Nr. 113 vise altsaa disse Mynter meget anskuelig Forbindelsen mellem de forskellige Grupper. Det samme er Tilfældet med

Nrr. 126 (H), 127 (S) og 128 (H), af hvilke 126 er fremstillet Pl. II. Medens her *Adverserne* ere i høi Grad udartede, maa *Reverserne* med sine Legender siges at høre til de omhyggeligste i den hele Gruppe. Hvad for øvrigt 127 og 128 angaar, da har 127 samme Revers som 126, forbunden med en forskjellig, men ligeledes stærkt udartet Advers; 128 er i Advers meget nær beslægtet med 126; af dens Reverslegende er paa Grund af Slid kun synligt *+EDEI.....DH* — Sammenhængen mellem disse Mynter og den følgende Gruppe træder nu ogsaa end tydeligere frem deri, at Adversen af 126 tillige er kombineret med den fuldstændig udartede Revers af 132, — en Mynt, som efter hele sin Karakter bliver at henhøre til Gruppe III.

Nrr. 129 (N; halv Mynt), 130 (N) og 131 (N; ufuldstændig); de to sidste have samme Advers. Disse tre Mynter ere utydelige; men de ere alle af samme Art som 126—128.

— *Vegten* af de til denne Gruppe hørende Mynter svarer efter de anstillede Prøver til, hvad før kjendes. Exempelvis kan anføres:

114. de 2 Exx. veie tilsammen Gr. 1,7

117. Gjennemsnittsvegt af de 4 Exx.: Gr. 0,92

det tungeste veier Gr. 1,04

det letteste " " 0,76

122—125. Gjennemsnittsvegt af de 8 Exx.: Gr. 0,89

det tungeste veier Gr. 1,15

det letteste " " 0,75

Hvad *Gehalten* angaar, smlg. Bemærkningerne i *Græslid-Fundet* S. 11 med Note. Et Fragment har ved kemisk Analyse vist sig $6\frac{1}{8}$ lødigt.

Gruppe III. Som nævnt ovenfor S. 16, indbefatter denne Gruppe de Mynter, hvis Legender ere fuldstændig udartede. Man træffer nok her ordentlige Bogstaver, saavel enkeltvis som i kortere Forbindelser. Navnlig forekomme saaledes Forbindelser som NOI eller NID i forskjellige Former og Omstillinger, og disse Forbindelser synes da at tyde paa Angivelse af Landets og Myntstedets Navn. Men man faar dog Indtrykket af, at Stempelskjæreren har arbeidet uden Bevidsthed herom og rent mekanisk. Væsentlig bestaa ogsaa Legenderne af rent vilkaarlig valgte Tegn. Som saa ofte i disse Mynthistoriens Tider har tydeligvis Stempelskjæreren ikke tilsigtet andet end at givet noget, der rent yderlig skulde se ud som Omskrift.

Gruppen er meget righoldig og opviser en Mængde Varieteter. For øvrigt har den væsentlig sin Interesse derved, at den viser, hvor livlig hin Tids Udmyntning har været. i det følgende er det derfor ikke Hensigten at gaa meget i Detalj, men kun at give en Oversigt, hvorigjennem man kan faa et Indtryk af denne Gruppens Righoldighed — dog ville enkelte Mynter, der udmærke sig ved særlige Eiendommeligheder, blive nærmere omtalte.

For Overskuelighedens Skyld har jeg delt Gruppen i flere Afdelinger. De Skillemærker, jeg i saa Henseende har henholdt mig til, ere rigtignok, som man vil se, aldeles ydre; men de ere i alle Fald distinkte og greie.

Jeg har opstillet 4 Afdelinger:

a) med Mynter, hvor der er Ring om Feltet saavel paa Advers som paa Revers;

b) med Mynter, hvor der kun paa Revers er Ring om Feltet;

c) med Mynter, hvor der kun paa Advers er Ring om Feltet;

d) med Mynter, hvor der hverken paa Advers eller Revers er Ring om Feltet.

De 2 første Afdelinger ere uden Sammenligning de righoldigste.

a. Ring om Feltet saavel paa Advers som paa Revers. Her haves igjen følgende Underafdelinger:

a. Paa Adversen haves hverken i Skjoldene eller i Feltet overhovedet noget særlig distingverende Mærke.

Nr. 132 (H). Har samme Advers som 126 (se ovenfor S. 23); Reversen er fremstillet Pl. II. — Med denne ere Nrr. 133 (N), 134 (H), 135 (2 Exx.; 1 i H og 1 i N), 136 (H) og 137 (H) overhovedet nær beslægtede. 134 og 135 have fælles Advers, medens Reverserne afvige lidt indbyrdes.

Nr. 138 (H) er identisk med *Græslid-Fundets* Klasse B, Varietet 4. Adversen er fremstillet dersteds Pl. I 7.¹ — Samme Advers har Nr. 139 (3 Exx.; H). Den forekommer endvidere ved 201.

Nr. 140 (S), fremstillet Pl. II, er i Stil ret eiendommelig.

Det samme er Tilfældet med Nr. 141 (H), fremstillet Pl. II. Mynten er desuden eiendommelig ved sin Revers. Her findes nemlig, foruden som vanligt i de 2 Topvinkler 3 Kugler, i de to andre Topvinkler et Tegn, der ser ud som en T eller en Hammer.

Nr. 142 (N) minder ved sin Advers om 141; Reversen er derimod af vanlig Art og uden noget eiendommeligt Mærke.

β. Paa Adversen haves i Skjoldene en eller flere Kugler.

Nrr. 143 (H), 144 (N), 145 (N) og 146 (N) have en Kugle i et Skjold.

Nr. 147 (2 Exx.; 1 i H og 1 i S) har i Skjoldene 3 Kugler. Fremstillet Pl. III.

γ. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, en Halvmaane.

Nrr. 148 (H), 149 (H) og 150 (H); indbyrdes nær beslægtede; 148 er fremstillet Pl. III.

δ. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, et Kors.

Nrr. 151 (H), 152 (H), 153 (H) og 154 (H). Samme Advers som ved 152 haves ogsaa ved 203. For øvrigt er af disse 4 Mynter 153 identisk med den i *Græslid-Fundet* S. 8, Anmærkning til Kl. B, omtalte Mynt. 154, der foruden Korset har en Kugle i hvert Skjold, og hvis Legendetegn ere lidt eiendommelige, er fremstillet Pl. III.

ε. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, det Tegn, der sees paa Nr. 155, der er fremstillet Pl. III. Hvad der er ment med dette Tegn, er ikke godt at sige; det er klumpet og lidet distinkt udført. Muligvis er det 3 Kugler, som under Stempelskjæringen ere komne til at hænge sammen.

Foruden Nr. 155 (6 Exx.; 5 i H; 1 i S) hører hid Nr. 156 (4 Exx., H), der har samme Advers som 155, men Stemplet er her langt mere slidt og utydeligt; Reversen er fremstillet Pl. III.

ζ. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, en eller flere Kugler.

Nr. 157 (H) har én Kugle. — Nr. 158 (H), halv Mynt, (identisk med *Græslid-Fund* Kl. B, Varietet 8; fremstillet dersteds Pl. I 8), har 3 Kugler.

¹ Ringen om Advers-Feltet er svag og ikke ført fuldstændig rundt. Den har ikke været synlig paa *Græslid-Fundets* Exemplar, der i det hele er temmelig medtaget.

b. Ring om Feltet kun paa Revers. Følgende Underafdelinger haves:

a. Paa Adversen hverken i Feltet overhovedet eller i Skjoldene noget særligt Mærke.

Nr. 159 (2 Exx.; H); forholdsvis zirlig; Omskrifterne minde om *Schive* II 24.

Nr. 160 (10 Exx., 8 i H; 2 i S). Adversen er fremstillet Pl. III. Reversen er identisk med *Græslid-Fund* Kl. B Rev. *b* (fremstillet dersteds Pl. I 6). — Nr. 161 (2 Exx.; H) er identisk med *Græslid-Fund* Kl. B Var. 3; Reversen er altsaa den samme som ved 160 (smlgn. ogsaa Nr. 191 nedenfor); Adversen er fremstillet Pl. III.¹ — Nr. 162 (H) er feilpræget og utydelig. Adversen er dog aabenbart den samme som ved 161, men Reversen synes at være en anden.

Nr. 163 (H). Adversen er fremstillet Pl. III; Reversen er den samme som ved 166 (fremstillet Pl. III).

Nrr. 164 (H) og 164a (H) ere utydelige; den sidste desuden af meget raat Arbeide. — Nr. 165 (N); Adversen er utydelig, Reversen den samme som ved 189.

β. Paa Adversen ere Skjoldene udstyrede med en eller flere Kugler.

Nr. 166 (3 Exx.; H) har en Kugle i det ene Skjold; fremstillet Pl. III. Reversen er den samme som ved 163.

Nrr. 167 (3 Exx.; H), 168 (2 Exx.; H), 169 (H) og 170 (S) have i Skjoldenes Centrum en Kugle. 167 er fremstillet Pl. III; samme Revers og en nær beslægtet Advers har 168. — 169 er fremstillet Pl. III; samme Advers og en nær beslægtet Revers har 170.

Nrr. 171 (3 Exx.; H), 172 (H), 173 (3 Exx.; H), 174 (3 Exx.; 2 i H; 1 i S), 175 (H), 176 (H), 177 (H), 178 (N) og 179 (N) have saavel i Skjoldenes Centrum som i hvert Skjold en Kugle. 171—174 have alle samme Advers. 171 er fremstillet Pl. III. Fra denne Mynts Revers afviger Reversen af 172 kun lidt. Reverserne af 173 og 174 ere fremstillede Pl. III. — 175 er fremstillet Pl. III; Reversen er forsaavidt eiendommelig, som der i Korsets Centrum er anbragt en Ring, hvori en Kugle. Denne Eiendommelighed mangler 176, der for øvrigt er beslægtet med 175, men raaere udført. — 177 er ret zirlig. Reverslegenden minder meget om *Schive* II 22. — 178 og 179 have fælles Advers, men lidt forskellige Reverser.

Nr. 180 (H); fremstillet Pl. III. Har foruden i Skjoldenes Centrum ogsaa i Feltet udenfor Skjoldene en Kugle. Reverslegendens Tegn ere af ret eiendommelig Karakter.

¹ I Beskrivelsen af *Græslid-Fundet* er under Omtalen af denne Advers det ene Kors betragtet som staaende i Feltet. Dette er tilvisse mindre rigtigt; begge Kors ere snarere Dele af Legendens.

Nr. 181 (H) har i hvert Skjold og i hver Vinkel udenfor Skjoldene en Kugle.

Nr. 182 (H); fremstillet Pl. III. Har i Skjoldenes Centrum og i hvert Skjold en Kugle samt ogsaa i Feltet udenfor Skjoldene Kugler — hvor mange, kan paa Grund af Myntens Slid ikke afgjøres.

Nr. 183 (2 Exx.; H) har paa hver Skjoldspids en Kugle. — Det samme er Tillæddet med den, for øvrigt raare udførte Mynt

Nr. 184 (H), der endvidere i Feltet udenfor det ene Skjold har 2 Kugler; den er fremstillet Pl. IV.

Nr. 185 (N); fremstillet Pl. IV. *Adversen* er enten feilpræget eller præget med et meget daarligt Stempel. I hvert Skjold haves en Kugle; det ser ogsaa ud, som der i Feltet, udenfor Skjoldene haves (to?) Kugler eller Ringe. Af Legenden er kun et Par Tegn synlige. *Reversen* har i den ene Korsvinkel 3 Kugler, i hver af de 3 andre Vinkler 1 Kugle; den stemmer altsaa i saa Henseende med Nrr. 110 og 111. Legenden bestaar af meget enkle Tegn og er tarvelig udført. — Mynten er i flere Henseender eiendommelig. Arbeidet er i det hele ganske usædvanlig slet. Og Mynten er temmelig tung; ufuldstændig som den er, veier den næsten 1 Gr. Desuden synes efter Strygeprøven Lødheden at være meget lav. Det er derfor ikke usandsynligt, at det er en Falskmynt.¹ Af Hensyn til det eiendommelige Udstyr af Korsvinklerne paa Reversen maatte man da antage, at Mynten er arbeidet efter Forbillede af Originaler som Nrr. 110 og 111. Det er endogsaa muligt, at Stempelskjæreren har forsøgt at efterligne Originalens Reverslegende. Man *kan* nemlig læse 2 af Tegnene her som OL, hvilket da kunde være en Gjengivelse af Begyndelsesbogstaverne i Navnet OLAFR.

γ. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, et Kors.

Nr. 186 (H); halv Mynt. Adversen er identisk med *Schive* II 21, Reversen med *Schive* II 22.

Nr. 187 (H) er identisk med *Græslid-Fund* Kl. B, Varietet 2 (fremstillet dersteds Pl. I 4 og 5). Samme Advers har ogsaa Nr. 188 (2 Exx.; 1 i H og 1 i S), hvis Revers kun er lidt anderledes. — Nær beslægtede med de 2 foregaaende ere Nrr. 189 (4 Exx.; H) og 190 (H), der have fælles Advers. 189 har samme Revers som 165.

Nr. 191 (H) minder ved Adversens Skriftegn om 161; Reversen er den samme som ved 160 og 161.

Nr. 192 (H) er fremstillet Pl. IV. Samme Advers, men lidt afvigende Revers har Nr. 193 (H).

Nr. 194 (2 Exx.; H) har en med urent og klumpet Stempel præget Advers; Reversen synes nær beslægtet med *Schive* II 26.

¹ Smkn. *Græslid-Fund* S. 17 om dette Funds Kl. F, Varietet 19.

Nr. 195 (N). Adversen er den samme som ved 206 (fremstillet Pl. IV). Reversen er fremstillet Pl. IV. Den er eiendommelig derved, at den, foruden som vanlig at have 3 Kugler i 2 Vinkler, har i den 3die Vinkel en Ring, medens den 4de Vinkel er aaben og kan med afgjort Sikkerhed siges aldrig at have havt noget Mærke. Smlgn. for øvrigt Reversen af Nr. 206.

δ. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, forskellige, tildels utydelige Tegn.

Nrr. 196 (H), 197 (H) og 198 (H); fremstillede Pl. IV.

c. *Ring om Feltet kun paa Advers.*

Nr. 199 (H) er fremstillet Pl. IV. Samme Advers, men en anden, i Stil beslægtet Revers har Nr. 200 (H).

Nr. 201 (S) har samme Advers som 138 og 139; Reversen forekommer ogsaa ved Nrr. 203 og 207 nedenfor og er fremstillet Pl. IV.

Nr. 202 (2 Exx.; 1 i S og 1 i N) er fremstillet Pl. IV. I Adversens Felt, udenfor Skjoldene, haves en Ring.

Nr. 203 (N). Er identisk, for Adversens Vedkommende med 152, for Reversens med 201 og 207.

d. *Hverken paa Advers eller Revers Ring om Feltet.*

Nrr. 204 (H), 205 (H) og 206 (H) ere fremstillede Pl. IV. Den sidste er af Interesse ved sin Revers, hvor der, foruden de vanlige 3 Kugler i 2 Vinkler, haves i den 3die Vinkel en Ring. Den 4de Vinkel er aldeles glat; om dette har været saa oprindelig, eller om der ogsaa her har staaet samme Tegn, der altsaa nu maatte være forsvundet, ligesom Legendestykket her er totalt forsvundet — dette lader sig ikke afgjøre. Smlgn. for øvrigt 195, der har samme Advers og en beslægtet Revers.

Nr. 207 (S) er fremstillet Pl. IV. Reversen er den samme som ved 201 og 203.

Nr. 208 (N) er ufuldstændig og utydelig. Adversen har i Feltet, udenfor Skjoldene et Kors; Reversen synes at være den samme som ved 207.

— Om *Vegt* og *Gehalt* af de til denne Gruppe hørende Mynter smlgn. ovenfor S. 23 f.

Hvad *Vegten* angaar, kan eksempelvis anføres:

138—139. Gjennemsnittsvegt af de 4 Exx.: Gr. 0,86

det tungeste veier Gr. 0,89

det letteste » » 0,81.

155. Gjennemsnittsvegt af de 6 Exx.: Gr. 0,87

det tungeste veier Gr. 0,97

det letteste » » 0,72.

156. Gjennemsnittsvægt af de 4 Exx.: Gr. 0,95
 det tungeste veier Gr. 1,02
 det letteste » » 0,85.
160. Gjennemsnittsvægt af 7 Exx.: 0,78
 det tungeste veier Gr. 0,96
 det letteste » » 0,55.
- 167—168. Gjennemsnittsvægt af de 5 Exx.: Gr. 0,91
 det tungeste veier Gr. 0,98
 det letteste » » 0,85,
- 171—174. Gjennemsnittsvægt af de 10 Exx.: Gr. 0,97
 det tungeste veier Gr. 1,02
 det letteste » » 0,81.
- 189—190. Gjennemsnittsvægt af de 5 Exx.: Gr. 0,81
 det tungeste veier Gr. 0,98
 det letteste » » 0,72.
- 201, 203 og 207. Gjennemsnittsvægt af de 3 Exx.: 0,76
 det tungeste veier Gr. 0,89
 det letteste » » 0,67.

Gehalten har været undersøgt ved kemisk Analyse af en Del Fragmenter. Denne Analyse har da givet følgende Resultater:

Afdeling *a* (132—158). Af to, ikke nærmere bestemmelige Fragmenter har det ene vist sig 9 lødigt, det andet $6\frac{3}{4}$ lødigt.

Et Fragment af 156 har vist sig $4\frac{1}{4}$ lødigt.

Afdeling *b* (159—198). Af to, ikke nærmere bestemmelige Fragmenter har det ene vist sig 8 lød., det andet $6\frac{7}{8}$ lød.

Et til Underafdeling *γ* (186—195) hørende, men ikke nærmere bestemt Fragment har vist sig 8 lød.

Et Fragment af 160 har vist sig 4 lød.

Endvidere har kemisk Analyse været anvendt paa to til *Nordrum-Fundet* hørende Fragmenter, der vare saa medtagne, at det overhovedet ikke lod sig nærmere bestemme, til hvilke af den hele Klasses Grupper de hørte. Det ene af disse Fragmenter har vist sig $3\frac{3}{4}$ lød., det andet $2\frac{7}{8}$ lød.¹

Klasse II. Type som *Græslid-Fundets* Kl. *F*. Paa *Adversen* haves et Brystbillede, visende venstre Side, med Draperi og diademsmykket

¹ Hr. Professor *Hiortdahl*, der velvillig har besørget den kemiske Analyse, bemærker for øvrigt, at flere af de undersøgte Stykker have vist sig at indeholde Guld; især var dette Tilfældet med det $6\frac{3}{4}$ lodige Fragment, hørende til Afdel. *a*, og det 8 lodige Fragment, hørende til Afdel. *b*. Man har vel altsaa enten ikke vidst om dette eller ikke forstaaet at udskille Guldet. Muligt er det ogsaa, at man har ment, Arbeidet dermed ikke vilde lønne sig.

Hjelm; foran det er et Scepter anbragt. Legenden er uredig. *Reversen* har et dobbeltstreget Kors inden en Ring. Legenden indeholder *Lefriks mot.* (Se nærmere om de herhen hørende Mynter *Græslid-Fundet* S. 13 ff. og *Imsland-Fundet*¹ Nr. 12 ff.).

Nr. 209 (H). Lig *Græslid-Fundet* Kl. F Var. 4.

Nr. 210 (H). „ „ „ „ 11.

Nr. 211 (H). Fragment ($\frac{1}{4}$ Mynt). Synes, i alle Fald for Reversens Vedkommende, at være lig *Græslid-Fundet* Kl. F Var. 12.

Klasse III. Type som *Græslid-Fundets* Kl. T Gruppe II. *Adversen* har et hjelmklædt Brystbillede, visende venstre Side og holdende med begge Hænder et Scepter; *Reversen* et dobbeltliniet Kors inden en Ring. Legenderne ere uredige. (Se om disse Mynter *Græslid-Fundet* S. 51 ff. og *Imsland-Fundet* Nr. 91 ff.).

Nr. 212 (H). Lig *Græslid-Fundet* Kl. T Var. 98 (fremstillet dersteds Pl. VI 184).

Om disse Mynters historiske Stilling i det hele se Bemærkningerne i *Græslid-Fundet* paa de ovenfor leilighedsvis anførte Steder samt S. 70 f.

At Mynterne Nrr. 110, 111, 112 og 113 tilhøre *Harald Haardraade*, kan, som allerede et Par Gange nævnt, ikke være tvivlsomt. Man maa da antage, at hele den store Suite af samme Type, Nrr. 114—208, staar i umiddelbar Forbindelse med hine 4 Mynter² og saaledes ogsaa er fra hans Regjering. Rimeligvis er da Forholdet det, at Nrr. 110—113 tilhøre hans bedre Penge — derfor taler det forholdsvis omhyggelige Arbejde samt ogsaa Gehalten, saafremt ellers det Resultat, *Strygeprøven* her har givet, er at stole paa — mens de øvrige, om ikke alle saa i ethvert Fald for største Delen, ere af den daarlige Udmyntning, som gik under Navnet *Haraldslaatten*.

Nu er det at mærke som en Eiendommelighed ved de foreliggende Fund, at der kun haves yderst faa Mynter af andre Typer end Skjoldtypen, der er saa righoldig repræsenteret gennem Nrr. 110—208. Kun to andre Typer ere nemlig repræsenterede og det gennem i det hele kun fire Mynter: Nrr. 209—211 og 212 (samtlige fire høre til *Helgelands-Mynterne*). Dette viser da, at i ethvert Fald paa de Kanter af Landet,

¹ L. B. Stenersen: Om et Myntfund fra Imsland i Ryfylke. Chr.a Vidensk.-Selsk.'s Forhandlinger 1889; Nr. 6.

² Smlgn. ogsaa Bemærkningerne S. 21 og 23 om den tydelige Sammenhæng mellem de forskellige Grupper.

hvor Fundene ere fremkomne, vare Mynterne af Skjoldtypen de mest gjængse dengang, da disse Mynter og de sammen med dem fundne andre Sølvsager tabtes eller nedlagdes. Det tyder endvidere paa, at de to Typer, som repræsenteres af Nrr. 209—212, maa med Hensyn til Tid staa nærmere ved Mynterne af Skjoldtypen end den Mængde Mynter af forskellige andre Typer, der kjendes fra *Græslid-Fundet* og med dette beslægtede Fund. Heraf kan man da videre slutte, at ogsaa de to Typer, som repræsenteres af Nrr. 209—212, tilhøre *Harald Haardraade* og altsaa ikke først ere indførte under hans Sønners Regjering.¹

Imidlertid kan denne Slutning dog ikke betragtes som sikker. Hin Eiendommelighed, at Mynterne af andre Typer end Skjoldtypen ere saa yderst faa, *kan* bero paa en Tilfældighed og lader sig vel ogsaa forklare paa anden Maade. Muligvis kan man af senere Fund faa nærmere Oplysninger. I alle Fald viser Mynten Nr. 68 (af *Konrad*, Biskop i Speier 1056—1060), at før i Løbet af *Haralds* 10 sidste Regjeringsaar kunne *Helgelands*-Mynterne ikke være nedlagte i Jorden eller mistede.

Følgende Lister vise, hvorfra de enkelte Mynter stamme.

a) Fra *Helgeland* ere:

Nr. 1; 2	Nr. 96; 97	Nr. 134
» 6—16	» 99—100	» 135; 1 Ex.
» 18; 19	» 102—112	» 136—139
» 25—31a	» 114	» 141
» 33—35	» 116	» 143
» 37	» 117; 2 Exx.	» 147; 1 Ex.
» 40—42	» 118	» 148—154
» 44—47	» 120; 1 Ex.	» 155; 5 Exx.
» 49—57	» 121—124	» 156—159
» 59—64	» 125; 1 Ex.	» 160; 8 Exx.
» 66—68	» 126	» 161—164a
» 70—91	» 128	» 166—169
» 93; 94	» 132	» 170

¹ I *Græslid-Fundet* S. 17 og 56 er der gjort opmærksom paa Omstændigheder, som kunde tyde paa, at Mynterne af disse to Typer tilhøre *Harald* selv.

Nr. 171—173	Nr. 186; 187	Nr. 204—206
» 174; 2 Exx.	» 188; 1 Ex.	» 209—212
» 175—177	» 189—194	
» 180—184	» 196—200	

b) Fra Stavenæsodden ere:

Nr. 3	Nr. 95	Nr. 155; 1 Ex.
» 20	» 98	» 160; 2 Exx.
» 32	» 113	» 170
» 36	» 117; 1 Ex.	» 174; 1 Ex.
» 38; 39	» 125; 1 Ex.	» 188; 1 Ex.
» 58	» 127	» 201
» 65	» 140	» 202; 1 Ex.
» 69	» 147; 1 Ex.	» 207

c) Fra Nordrum ere:

Nr. 4; 5	Nr. 117; 1 Ex.	Nr. 165
» 17	» 119	» 178; 179
» 21—24	» 120; 1 Ex.	» 185
» 43	» 129—131	» 195
» 48	» 133	» 202; 1 Ex.
» 92	» 135; 1 Ex.	» 203
» 101	» 142	» 208
» 115	» 144—146	

